

Netikeele kirjakeelestumine

HEIKI-JAAN KAALEP

Keeled, nagu kõik siin maailmas, on alalises muutumises. Eestlasena huvitab mind muidugi, mis eesti keelest saab. Asi sai alguse teoreetilisest ja kõrvalisestki küsimusest: kui keel muutub, siis kuidas kajastub see indiviidi tasemel? Kas muutub kõigi üksikisikute keel või jääb igaüks oma harjumuspärase keele juurde, lihtsalt aja jooksul keelekasutajad vahetuvad?

Inimelu on lühike, keelemuutus võtab aega: näiteks aastatel 1400–1600 asendus inglise keeles asesõna *ye* (teie) asesõnaga *you*.¹ Vanadest tekstidest on näha, et *you* on ilmunud mõnesse teksti, seejärel on *ye*-de ja *you*-de proportsioon kaldunud tasapisi *you* kasuks ja 1600. aasta paiku *ye*-d enam ei kasutata. Nii et 200 aasta jooksul ei olnud selle keelemuutuse kohta muud objektiivset märki kui *ye* ja *you* kasutussagedus. Keelemuutusest annabki märku just (ja ainult) kasutussageduse muutumine. Lõpuks olid kõik, kes kasutasid *ye*-d, muidugi vahetunud nende vastu, kes kasutasid *you*-d. Kas aga inimene, kes elas aastatel 1470–1530, kasutas vanana *ye* asemel *you*-d sagedamini kui oma nooruses?

Üksikisikute keelekasutuse muutuse tuvastamiseks tuleks jälgida neid keelt kasutamas, kusjuures veel nii, et nad on identifitseeritavad (ehkki mitte tingimata füüsilise isikuga seostatavad). Kõige parem oleks inimesi pealt kuulata, aga uurijatele oleks see töömahukas ja pealtkuulatavatele arvatavasti ei meeldiks. Õnneks on hulk inimesi, kes on vabatahtlikult teinud oma keelekasutuse kõigile avalikuks, hoolitsedes ise ka identifitseeritavuse ja oma privaatsuse eest – internetifoorumite kasutajad. Nende keelekasutus sobib hästi (tudengile) statistiliste meetodite ja keeleandmete programmeerimise harjutamiseks.

1. II 2001 kuni 5. XI 2017 oli Eesti üks silmapaistvamaid foorumikeskkondi Planet (alguses Zone) aadressil <http://forum.planet.ee/>. Kahjuks on Planeti foorumid netist kadunud ja teadlike inimeste kinnitusel ka arhiivist kustutatud – keelemälestis on haihtunud. Õnneks on alles aastad 2001–2008 ehk see osa, mille TÜ arvutilingvistika uurimisrühm teisendas tekstikorpuseks, kus on 319 000 postitust 4600 autorilt, kellest 2300 tegi ainult ühe postituse, kuid 42 postitas kõigil neil aastatel, kokku 26 000 korda. Planeti foorum on kui väikese keeleühiskonna mudel, mille peal on hea just keele muutumist uurida: keelt ei valvanud toimetajad, pealegi kasutatakse foorumis netikeelt, mis (levinud arvamuse kohaselt) muutubki kiiresti.

Mingit (äratuntavat) netikeelt olemas ei olevatki, vastupidi: netis kasutatav keel varieerub uurijate väitel väga palju ja muutub ülikiiresti.² Katse defineerida netikeelt levimistee ehk interneti alusel on muidugi kasutu ja tegelikult kirjeldavad viidatud autorid netikeelest rääkides seda siiski kui teatud erijoontega keelt, tõstes esile eeskätt vahetus kirjalikus vestluses (jututoas, MSNis, Skype'is) ilmnevad jooned. Selline kitsam määratlus on aga intuiitselt arusaadavam ja sobib ka foorumite keele uurimiseks.

Piirdumegi seega netikeele kõikehõlmava definitsiooni asemel selle erijoonte väljatoomisega, kuivõrd just neid on lihtne uurida. Niisiis, eesti netikeel erineb standardsest eesti kirjakeelest

järgmiste tunnuste poolest: 1) kirjavahemärkide ja tühimärkide (tühik, reavahetus, taane) ärajätmine või ebastandardne kasutus, nt lause lõpetamine punkti asemel reavahetusega, koma või punkti järgnevast sõnast eraldava tühiku ärajätmine, punktiiri kasutamine lausete eraldajana jne, 2) lause ja nime alguses väiketähe kasutamine suurtähe asemel, 3) ebastandardised lühendid, 4) emotikonid, 5) sõnad (toorlaenud, kirjakeelest erinev ortograafia, nt *raffas pro rahvas, vääääga pro väga*), 6) laused on lühikesed, väljajäätudega. Need jooned ei ole üksteisest sõltumatud. Näiteks ebastandardse ortograafia puhul võib oodata, et kasutatakse ka ebastandardseid lühendeid ja palju emotikone, laused on pigem lühikesed (mitte keerulised liitlaused). Seega on mõne(de) erijoon(t)e kasutussageduse muutus märk millestki üldisemast: kui märkame, et kirjavahemärkide kasutamine on muutunud kirjakeele standardile vastavamaks, siis on oodata, et ka võõrtähtede kasutus väheneb (*kyll* asemele tuleb *küll*), laused muutuvad keerulisemaks jms. Järgnevas toetungi ühe tudengi tehtud uurimistöole.³

Algne huvi oli kirjeldada netikeele erijoonte muutumist keelekasutuses, nt lühendite asendumist: kas naeru või muiet tähistava eestipärase *irw* asemele tuleb inglispärane *lol* (*laughing out loud* 'valjusti naerdes') või kas emotikonid vahetuvad, nt ? asemele tuleb ? või))? Töö käigus selgus aga, et ükskõik millist netikeele erijoont vaadelda, kõik need näitavad taandumise märke. Emotikonide kasutus vähenes 3 korda (vastavalt aastal 2001 ja 2008): 10 postituses kokku keskmiselt 6 emotikoni, seejärel vaid 2. Väikese algustähe kasutamine lause alguses vähenes 2 korda: 2 suurtähelise algusega lause kohta 3 väiketähelist, seejärel vastupidi, iga 2 väiketähelise kohta 3 suurtähelist. Tähekorduste kasutamine sõna rõhutamiseks vähenes 2 korda: saja postituse peale kokku 4 tähekordusega sõna (nt *vääääga väga* asemel), seejärel ainult 2 sellist. Muutused ilmsesid seejuures nii 42 püsikasutaja keelepruugis kui ka juhuslikumate kasutajate puhul. Nii et küsimus sai vastuse: keelemuutus haarab iga indiviidi. See on ka loomulik, sest oma keelekasutuses peab üksikisik olema teistele arusaadav ja vastuvõetav, s.t oma vanast harjumusest lihtsalt ei saa väga hästi kinni hoida. Ja mis siis?

Tõdemus, et netikeele erijooned hakkasid ühes Eesti foorumis (on ju see spetsiifiline internetinähtus) kiiresti taanduma juba üle kümne aasta tagasi, üllatab ja paneb mõtlema, kuidas seda (usutavasti võib sellist suundumust näha teisteski foorumites ja netikommentaaries) ometi pole laiemalt märgatud. Tendents on aga igati loomulik: netikeele erijooned on asjakohased just vahetu ja kiire kirjaliku suhtluse korral, mida foorumi ega kommentaari formaat ei eelda. Seega pole mingit põhjust (peale mööduva moe), miks ei võiks foorumid või kommentaarid olla netikeelest vabad. Igatahes suund näib viitavat sinnapoole.

Ja veel: võib-olla tuleks leida vahetu kirjaliku suhtluse keele märkimiseks parem sõna kui „netikeel“.

1 Terttu Nevalainen, Descriptive adequacy of the S-curve model in diachronic studies of language change. Rmt: Studies in Variation, Contacts and Change in English, kd 16. Toim Christina Sanchez-Stockhammer. <http://www.helsinki.fi/varieng/series/volumes/16/nevalainen/>

2 Anni Oja, Sissevaateid internetisuhtluse. – Oma Keel 2010, nr 1, lk 11–18; Tiit Hennoste, Karl Pajusalu, Eesti keele allkeeled. Lisaõpik gümnaasiumile. Eesti Keele Sihtasutus, 2013, lk 81.

3 Sabiina Haiba kaitses TÜ ATIs oma bakalaureusetöö „Kuidas on netikeel muutunud aastatel 2001–2008?“ 2016. aastal.